

Benmaradni vagy kimaradni?

A romungro gyerekek szakiskolai és szakközépiskolai továbbtanulása, problémái és lehetőségei

Vitaindító kérdésfeltevések a szakmai megbeszélés megalapozására

Bakó Boglárka és Mandel Kinga

2009-es kutatásunk során, melyet Piliscsabán és Csobánkán folytattunk mindkét településen hasonló problémákat térképeztünk fel, melyek mögött megegyező okokat feltételezünk, így meggyőződésünk szerint a kivezető utaknak is hasonlóknak kell lenniük. A továbbiakban ezekre a problémákra és a lehetséges okokra valamint következményekre szeretnénk felhívni a figyelmüket, némely esetben szókimondóan vagy sarkítva a mondandónkat, hogy termékeny, előre mutató vitára ösztönözzünk Önöket.

Lássuk elsősorban a problémák tárházát, melyek a roma gyerekek iskolai sikertelenségének, továbbtanulási nehézségeinek hátterében állnak. Ezeket az alábbi táblázatba foglaltuk a szerint, hogy külső vagy belső véleményről van szó.

Belső vélemény (romungro szülők, pedagógusok)	Külső vélemények (főként pedagógusok, tisztviselők)
Szegregálódott általános iskola	Szegregálódott ált iskola
Gyerekek motivációhiánya	Gyerekek motivációhiánya
Pedagógusok készségei, képességei, felkészültsége	Pedagógusok készségei, képességei, felkészültsége
Szülői hozzáállás	Szülői hozzáállás + mintanélküliség
Nevelés megítélése (a család feladata)	Nevelés megítélése (iskolai kompetencia is)
Az iskola feladata: szakmát oktatni	Iskola feladata: oktatni és nevelni
Előítéletek, sztereotípiák, félelmek a diszkriminációtól	
Kulturális másság, értékek és azok hiánya	Kulturális másság, értékek és azok hiánya
Roma közösség megosztottsága, érdekérvényesítés	Roma közösség összetartása, „bandaszelleme”
Saját nyelv és kultúra leértékelése	Roma nyelv és kultúra leértékelése
Identitásválság	Identitásválság
Integrációs szándék, közös tényezők hangsúlyozása	Integrációs szándék, közös tényezők hangsúlyozása
Szülőknek fontos a gyerek jövője	Szülőknek nem fontos a gyerek jövője
Nevelés: a példamutatáson keresztül	Nevelés: instrukciókon keresztül
A kamaszok = felnőttek	A kamaszok = gyerekek
Gyerekek partnerek	Gyerekek alárendeltek
	Gyerekek konfliktuskezelése: agresszió
Felügyelet hiánya: társak rossz hatása	Felügyelet hiánya: társak rossz hatása

Másik csoport hibáztatása, bizalmatlanság	Másik csoport hibáztatása, bizalmatlanság
Pedagógusok kritikus viszonyulása a gyerekekhez	Szülők és gyerekek kritikus viszonyulása az iskolához
Gyerekek fejlett igazságérzete	Gyerekek túlzott öntudata
	Gyerekek öntörvényűsége (kitartáshiány, kötöttségtűrés)
Családok nehéz szociális helyzete, munkanélküliség, kilátástalanság	Családok nehéz szociális helyzete, munkanélküliség, kilátástalanság
Kommunikációhiány	Kommunikációhiány

Az általunk megállapított problémák és azok forrásai lényegében ugyanazok, melyeket Radó Péter 1994-es tanulmányában az alábbi formában csoportosított. E mellett kidolgozta azokat az oktatáspolitikai válaszokat is, melyekkel a problémák orvosolhatók lennének (lásd az alábbi táblázatot).

Tanulási eredményekben kifejezett problémák	A problémák forrása	Oktatáspolitikai válasz
1. Iskolaéretlenség	Interetnikus kapcsolatok	Megerősítő intézkedések
2. Bukásarány	(1-6, 8-9)	
3. Lemorzsolódás	Kisebbségi jogok	Kisebbségi (nemzetiségi) oktatás, kulturális
4. Továbbtanulás	(6, 8, 10)	autonómia
5. Motiválatlanság	Emberi jogok	Anti-diszkriminációs rendszer,
6. Önbecsülés	(2-7, 9-10)	multikulturális oktatás
7. Tantárgyi tudás	Oktatás minősége	Hozzáférés biztosítása, minőség javítása
8. Magyar nyelv	(1-10)	
9. Anyanyelv		
10. Saját kultúra		

Úgy tűnik azonban, hogy az általunk vizsgált két településen ezek a megoldások, vagy oktatáspolitikai válaszok nem érvényesülnek. Kérdés, hogy miért nem?

Saját meglátásunk szerint az egyik alapvető problémát az okozza, hogy a településen körvonalazódó két markáns társadalmi csoport, a Budapestről kiköltözött „újjgazdagok” és a romungrók között egyre kevesebb az interakció és a kommunikáció. A szegények és gazdagok közti széthúzás megosztja a település régi lakóit is. Utóbbiak sok esetben mindkét csoportot bírálják, a romákat, mivel számuk megnőtt, „ezek már nem azok a régi megbízható szegkovács családok leszármazottai”, a kitelepülőket meg azért, mert „alvótelepülésnek” használják a falvakat, nem vesznek aktívan részt annak kulturális, társadalmi életében,

gyerekeiket többnyire Budapesten taníttatják. Kutatásunknak azt a címet is adhattuk volna, hogy roma gyerekek továbbtanulási esélyei kettészakadt településeken.

Az óvodai (csak Piliscsaba esetében, Csobánkán még közösbe járnak a gyerekek) és iskolai **szegregáció** mindkét településen egyfajta természetes és magától értetődő folyamatként jött létre, a kiköltözők és a település lakói a szabad óvoda és iskolaválasztást kihasználva gettósították el folyamatosan a korábban önkormányzati fenntartású intézményeket, melyek így teljesen ellehetetlenültek, kiürültek. Mindkét település ugyanazzal az alapítvánnyal tárgyalt az iskola fenntartási kötelezettségeinek átadása ügyében, Csobánka esetében hosszas vívódás után önkormányzati fenntartású maradt az intézmény, Piliscsabán viszont az egyeztetés után alapítványi iskolává vált. Eddig az erőfeszítések ellenére egyik településnek sem sikerült az iskola korábbi elnéptelenedésének folyamatát megállítani, visszafordítani, s ez mind a két esetben kérdésessé teszi annak hosszú távú fennmaradását. Egyre nyilvánvalóbb, a társadalmi feszültségeket látván, hogy külső beavatkozásra lesz szükség. Kérdés, hogy ki vállalja majd fel ezt a szerepet? Képesek lesznek-e az egyre erősödő civilek beavatkozni, közvetíteni? Esetleg felvállalja-e az önkormányzat külső segítség igénybevitelét? Milyen más lehetőségek jöhetnek számításba?

Piliscsabán tovább súlyosbítja a helyzetet, hogy az óvodák is szegregáltak működnek és a település önkormányzata úgy döntött, visszamondja az integrált óvoda építésére nyert támogatást, inkább bővíti a meglévőket, illetve egy kisebb 100 fős, új óvodára keres forrásokat. Kérdés, hogy létezik-e olyan oktatáspolitikai megerősítő intézkedés, mely ezt az intézkedést ellensúlyozni képes? Hogyan biztosítható a roma gyerekek egyenlő hozzáférése az oktatáshoz? Beszélhetünk-e egyáltalán napjainkban egyenlő hozzáférésekről? Hogyan szüntethetők meg az óvodákban és az iskolákban a kiválasztás rejtett formái?

Az általunk felvázolt problémahalmaz másik jelentős része a cigány és nem cigány kultúrák közti másság következménye, melyet láthatóan egyik fél sem tud kezelni, mivel nem érti, nem érzi és nem is áll szándékában megérteni a másik felet. A kulturális másság és a szegregáció egyaránt ösztársadalmi problémákra utalnak, melyeket mind az értékválság (pl. motivációhiány, pedagógusok felkészültsége, szülői-pedagógusi minta, identitásválság) csoportjába sorolhatunk. Ám ezzel bagatellizálnánk, illetve túlzottan általánosítanánk a fennálló problémákat.

Egy Amerikában született japán származású üzletember (Robert T. Kiyosaki) szerint¹ az előítéletek és a diszkrimináció csak az alkalmazottak (cégek) és az egyéni vállalkozók

¹ In: Robert T. Kiyosaki- Sharon R. Lechter: A Cashflow négyszög. Út az anyagi függetlenséghez. Bagolyvár Könyvkiadó, Budapest. 2000. 183o.

kiszolgáltatott világára jellemzők, a cégtulajdonosok és befektetők, az igazán tehetős emberek „színavok”, náluk mások a játékszabályok, nem lényeges szempont a sportszerűség vagy a biztonság, csak a függetlenség, a szabadság és a játék (a pénz játékaról van szó) szeretete. Az anyagi függetlenséghez (gazdagsághoz) és szabadsághoz vezető út pedig nem feltétlenül az iskolarendszeren keresztül vezet, inkább a piac szabályainak és a pénz törvényeinek elsajátításán áll vagy bukik. A két célkitűzés: az egyéni szabadság és a pénzügyi függetlenség, teljesen individuális értékek, ugyanakkor lehetnek bármely közösség kulturális normájának alapelemei is. Kérdés, hogy lehetséges-e, hogy a roma közösség bizonyos része is ezen a véleményen van, hogy nem az iskolai tanulás az érvényesülés egyedüli útja, sőt talán ez a legkevésbé az, hanem a pénzpiaci és gazdasági szabályoknak az elsajátítása? Lehetséges-e, hogy vannak, akik arra a következtetésre jutottak, hogy az iskolázás jelentős része felesleges tudást közvetít, miközben nem tanít meg olyan alapvető dolgokra, melyek a mindennapi életben, a gazdaságban történő érvényesüléshez szükségesek (például, hogy mi a pénz és hogyan lehet „játszani” vele) és ennek tulajdonítható az iskolázáshoz való viszonyulásuk? Nem lehet, hogy éppen ezért van az, hogy a szakképzés abszolválása mellékes, ennél fontosabb a családi cég vagy vállalkozás átvétele, a saját üzlet nyélbeütése, saját rendszer kidolgozása? Vajon nem ezért van az, hogy akik a hosszan tartó iskolázás útjára lépnek, „beállnak a sorba”, azok mintegy öngazolásként átveszik a többségi véleményt az iskolázás és annak egyéni és társadalmi hasznosságát illetően? Lehetséges-e, hogy az oktatás intézményesült formája többé-kevésbé homogén módon viszonyul a különböző kulturális sajátosságokhoz s így az oktatási rendszer felé irányuló különböző elvárásokhoz?

A csobánkai és piliscsabai roma gyerekek példáján keresztül kérdésünk tehát az, hogy hogyan lehetne segíteni, könnyebbé tenni a cigány fiatalok iskolai szereplését? Mi lehetne a megoldás egy más kulturális rendszerből érkező gyerek számára, hogy az iskola ne csupán teher és kényszerű rossz legyen, hanem olyan, aminek hasznát tudja venni? Mivel lehetne az iskolában tanító pedagógusok számára könnyebbé tenni a tanítást, segíteni – jó esetben elkötelezett – munkájukat?

Megoldás lenne a délutáni napközi (tanoda-rendszer)? Esetleg a roma gyerekek más oktatási módszere (mely nagyobb teret enged az egyéni megnyilvánulásoknak és jobban igazodik a kulturális beállítottsághoz) hozna sikereket? A szegregált iskola (pl. Gandhi Gimnázium) vagy a nem szegregált iskola lenne megoldás a problémára? Van-e lehetőség az oktatási minőség javítására a pedagógus kiválasztás, a továbbképzések, ezek sikeressé és hatékonyá tétele révén? Elősegíthető-e a közösségek közti párbeszéd mediálása, közös

programok, együttműködések, valamint közös (civil) szervezetek, egyesületek indítása (közösségépítés, közösségszervezés) mely hozzájárul a szakadék felszámolásához?

Úgy vélem, hogy ezekre a kérdésekre válaszolva először el kell dönteni, hogy mi a magyar oktatási rendszer célja. Feltehetnénk, hogy több út van előtte, de a tény az, hogy választania kell az alábbiak közül.

Az első út, hogy minden diáknak a domináns kultúrára szabott civilizációs oktatási normáknak kell megfelelnie kulturális különbségre való tekintet nélkül.

A második, hogy a magyar oktatási rendszer is képes legyen integrálni a kulturális másságot, beépíteni tanítási módszerébe és ráépíteni a „tudást”.

Miután oktatási rendszerünk választott a két lehetőség közül, azután már adott lesz a különböző kulturális sajátosságokkal rendelkező egyének, csoportok és közösségek iskolai oktatási és nevelési módszerének a kialakítása.